

ชายแดนไทย-มาเลเซีย: เครือข่ายความสัมพันธ์ทางการค้าของผู้ค้ามลายูรายย่อย*

มุฮัมมัดราฟิ์ มะเก็ง**

(วันรับบทความ : 25 มกราคม 2562/ วันแก้ไขบทความ : 10 มิถุนายน 2562 / วันตอบรับบทความ : 13 มิถุนายน 2562)

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง ชายแดนไทย-มาเลเซีย: เครือข่ายความสัมพันธ์ทางการค้าของผู้ค้ามลายูรายย่อย มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะของเครือข่ายผู้ค้ารายย่อยชายแดนไทย – มาเลเซียของชาวมลายูมุสลิม โดยการใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก และการสังเกต เพื่อนำเสนอปรากฏการณ์ที่สำคัญที่จะนำไปสู่การทำความเข้าใจชาวมลายูมุสลิมภายใต้สังคมวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในกลุ่มของผู้ค้ารายย่อยบริเวณพื้นที่ชายแดนไทย-มาเลเซีย ผลการศึกษาพบว่า ลักษณะความสัมพันธ์ของเครือข่ายการค้าชายแดนไทย-มาเลเซียมี 2 ลักษณะ กล่าวคือ 1) เครือข่ายที่ผ่านการขนส่งทางน้ำ และ 2) เครือข่ายที่ผ่านการขนส่งทางบก สำหรับเครือข่ายความสัมพันธ์ทางการค้าดังกล่าวอยู่บนพื้นฐานของผลประโยชน์ร่วมกัน การเห็นอกเห็นใจ และการประนีประนอมของผู้กระทำการต่าง ๆ ภายใต้ความสัมพันธ์ของเครือข่ายชายแดนทั้งทางน้ำและทางบกบนพื้นที่ชายแดน อย่างไรก็ตาม แม้พื้นที่ชายแดนหรือพรมแดนจะมีการแบ่งเขตแดนทางภูมิรัฐศาสตร์อย่างชัดเจน แต่พรมแดนทางวัฒนธรรมบริเวณชายแดนไทย-มาเลเซียยังคงไว้ซึ่งความเป็นเนื้อเดียวในความเป็นคนมลายู และดำรงไว้ซึ่งความเป็นลักษณะเฉพาะของผู้ค้ามลายูรายย่อย โดยมีสินค้ามาเลย์เป็นตัวเชื่อมโยงหลักในความสัมพันธ์การค้าชายแดนชายแดนไทย-มาเลเซีย

คำสำคัญ: ความเป็นมลายู/ เครือข่ายความสัมพันธ์ทางการค้า/ ผู้ค้ารายย่อย / ชายแดนไทย-มาเลเซีย

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง “เครือข่ายผู้ค้ารายย่อยชายแดนไทย-มาเลเซียของชาวมลายูมุสลิมในพื้นที่ด่านสุโงโกลก จังหวัดนราธิวาส” สาขาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา สำนักศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์

** นักศึกษาปริญญาโท สาขาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์

Malaysia - Thailand Border: Network to Trading Relationship of Melayu Retailers

Muhummudrapee Makeng*

(Received Date : January 25, 2019, Revised Date : June 10, 2019, Accepted Date : June 13, 2019)

Abstract

The research objective was to study the types of trading relationship networks for Melayu retailers using qualitative research. The data was collected through in-depth interviews and observations, which aimed to display the significant phenomenon for understanding Muslim Melayu in terms of cultural society and the way of life for Melayu retailers on the Thailand-Malaysia borders. The results of the study demonstrated that there were two typical types of trading relationships. The first was network by water transportation, while the second was network by land transportation. Both trading relationship networks were based on mutual benefit, empathy and compromise between the actors in this area. Although the frontier or border areas remain clearly divided by geo-political borders, the cultural aspect finds a homogenized relationship by Melayu-ness. It is an identity that is embedded and persists within the Melayu retailers and Melayu products. This fact serves as the main linkage in trading relationship networks between retailers on both sides of the international border.

Keywords: Melayuness/ Network to Trading Relationship/ Retailers and Thailand - Malaysia Borders

---

* M.A. Student (Southeast Asian Studies) Walailak University

บทนำ

พื้นที่ชายแดนมีการเคลื่อนไหวไปตามระยะเวลา อำนาจ สังคม บริบทแวดล้อมและความเคลื่อนไหวของผู้คนที่เกี่ยวข้อง ผ่านอำนาจ การต่อสู้ต่อรอง กิจกรรมต่าง ๆ โดยเฉพาะในกิจกรรมทางการเมืองการดำเนินวิถีชุมชนที่อาศัยบริเวณชายแดนมาอย่างยาวนาน โดย Wilson and Donnan (2002, pp.3-6) มองว่า ชายแดนมีความหลากหลายทางวัฒนธรรม เป็นพื้นที่ที่ต่อรองได้ทั้งระดับปฏิบัติการและระดับการนิยามความหมายต่อกิจกรรมต่าง ๆ ในท้องถิ่น ผู้คนในพื้นที่พรมแดนสามารถต่อรองและให้ความหมายที่เกี่ยวข้องกับการเป็นสมาชิกของชาติและรัฐได้ ส่วน Walker (1997) ได้ชี้ให้เห็นว่า (อ้างถึงใน เก็ดดา บุญปราการ, 2551, น. 5-6) รัฐชาติไม่ได้มีอำนาจในการกำหนดกติกาต่าง ๆ ในบริเวณชายแดนแต่เพียงฝ่ายเดียว แต่ผู้คนที่อยู่ในบริเวณนั้นก็สามารถที่จะสร้างสรรค์ ตีกรอบและอธิบายการให้ความหมายของชายแดนโดยตัวของเขาเองโดยผ่านกิจกรรมต่าง ๆ บริเวณพื้นที่เขตแดนหรือชายแดน ฉะนั้นการที่รัฐชาติกำหนดเขตแดนอย่างตายตัวบนแผนที่เป็นการบ่งบอกถึงอำนาจอธิปไตยและการควบคุมของรัฐเหนือพลเมือง การล่วงละเมิดเขตแดน อาจนำมาซึ่งการใช้กำลังทหารและความรุนแรงหรือการข่มขู่คุกคาม ใช้กำลังเพื่อปกป้องอำนาจอธิปไตยเหนือดินแดนของรัฐชาติ

นับตั้งแต่ ค.ศ. 1970 เป็นต้นมา นักมานุษยวิทยาเริ่มใช้พื้นที่ชายแดนเป็นหน่วยวิเคราะห์ที่ช่วยให้มองเห็นความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนท้องถิ่นกับรัฐชาติ ในลักษณะที่เคลื่อนไหวและซับซ้อนมากขึ้น (ยศ สันตสมบัติ, 2551, น. 53-56) แนวคิดเรื่องพรมแดนยังเป็นสิ่งที่สำคัญ แต่จำเป็นต้องมีการตีความหมายใหม่ โดยสลัดตำแหน่งของความสัมพันธ์ และอำนาจระหว่างสิ่งที่เชื่อว่าเป็นศูนย์กลางคือรัฐ และสิ่งที่ชายขอบคือ ท้องถิ่น ฉะนั้นการศึกษาพรมแดนโดยการตีความ และให้ความหมายโดยผู้ที่อาศัย และใช้ชีวิตอยู่ในพื้นที่เหล่านั้นเป็นศูนย์กลาง พรมแดนในแง่จึงเป็นคนที่อันกับสิ่งที่รัฐใช้เพื่อกำหนดขอบเขต หากแต่เป็นพื้นที่ที่มีการต่อรอง (Negotiating Space) และสร้างความหมายใหม่อยู่ตลอดเวลา (ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี, 2545, น. 5)

โดยเฉพาะอย่างยิ่งพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย โดยเป็นพื้นที่ที่มีพรมแดนติดกับทางตอนเหนือของประเทศมาเลเซีย สามารถข้ามพรมแดนได้ทั้งทางบก และทางน้ำ โดยมีอาณาเขตติดต่อครอบคลุม 4 รัฐทางตอนเหนือของมาเลเซีย (เปอร์ลิส, เกดะห์, กลันตัน, และเปรัก) และพื้นที่ 5 จังหวัดชายแดนใต้ของประเทศไทยคือ (สงขลา, ยะลา, สตูล, ปัตตานี, และนราธิวาส) โดยหากย้อนมองบริบทเดิมในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ จะเห็นได้ว่าความสัมพันธ์ของผู้คนบริเวณชายแดนในรัฐทางตอนเหนือของมาเลเซียกับผู้คนบริเวณชายแดนในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทย มีความสัมพันธ์ที่ค่อนข้างแน่นแฟ้น ความสัมพันธ์ดังกล่าวตั้งอยู่บนพื้นฐานการมีอัตลักษณ์ร่วมในทางชาติพันธุ์ วัฒนธรรม และทางศาสนา เนื่องจากประชาชนส่วนใหญ่ในรัฐทางเหนือของมาเลเซียมีความเป็นมลายูวิถีทางวัฒนธรรมคล้ายคลึงกันมาก กอปรกับคนส่วนใหญ่ในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทย

มีขนบธรรมเนียมประเพณีและภาษาที่เหมือนกัน ทำให้ง่ายต่อการพัฒนาไปสู่ความสัมพันธ์ทางสังคมในหลากหลายมิติ

นอกจากนั้น การที่ประชาชนของทั้งสองพื้นที่มีการไปมาหาสู่ระหว่างกันอย่างต่อเนื่อง นับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ก็ทำให้เกิดการสร้างระบบเครือข่ายและเครือข่ายทางสังคมที่เข้มแข็งขึ้น และก่อให้เกิดความเห็นอกเห็นใจกันเมื่ออีกฝ่ายมีปัญหา และยังประชาชนส่วนใหญ่ของทั้งสองพื้นที่นับถือศาสนาอิสลาม ซึ่งมีวิถีปฏิบัติและระบบความเชื่อที่คล้ายคลึงกันด้วยแล้ว ยิ่งทำให้เครือข่ายทางสังคมของคนในสองพื้นที่มีความแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น แม้ว่าปัจจุบันพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้เกิดเหตุการณ์ความไม่สงบ แต่เครือข่ายทางสังคมของทั้งสองฝั่งยังไม่เคยขาดหายไป พรพันธุ์ เขมคุณาศัย (2555) ได้ชี้ให้เห็นว่า ความสัมพันธ์ของคนที่อยู่บริเวณพรมแดน มีความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้น และมีความผูกพันกันในหลายลักษณะ เช่น ความเกี่ยวดองกันทางสายโลหิต การแต่งงาน การเป็นมิตรสหายที่ไปมาหาสู่กัน นอกจากนี้ยังมีการติดต่อสื่อสาร การพึ่งพิงภายใต้ทรัพยากรธรรมชาติและโอกาสทางเศรษฐกิจที่แตกต่างกันของแต่ละชุมชน สำหรับชาวมลายูมุสลิมที่อยู่บริเวณชายแดนมีการหลั่งไหลข้ามไป-มาอยู่ตลอดเวลาและต่อเนื่อง เช่น เพื่อไปเยี่ยมญาติ และเพื่อการแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างกัน

สำหรับการแลกเปลี่ยนสินค้านั้น ส่วนหนึ่งก็เป็นสินค้าทางการเกษตร บางส่วนก็เป็นสินค้าที่มาจากพ่อค้าทางไกล เช่น สินค้าประเภทข้าวของเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน และสินค้าเสื้อผ้าเครื่องประดับ ในการข้ามแดนของกลุ่มคนและสินค้าต้องมีการเผชิญกับกลไกรัฐที่อยู่บริเวณด่านเขตแดน ที่คอยกำกับควบคุมดูแลกฎกติกาในการข้ามพรมแดนของผู้คน ผู้ค้า และสินค้า ซึ่งกลุ่มคนเหล่านี้ต่างมีการต่อรองกับกฎระเบียบของรัฐในการข้ามแดน (เก็ดถวา บุญปรากฏ, 2551) ทั้งนี้บริบทพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้จะมีผู้คนชายแดนที่ปฏิบัติทางการค้าข้ามพรมแดนระหว่างทั้งสองประเทศอย่างไม่ขาดสาย จะเห็นได้ว่า สินค้าอุปโภคบริโภคของประเทศมาเลเซียหลั่งไหลเข้ามาয়พื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้มากมายและต่อเนื่อง แสดงให้เห็นถึง เครือข่ายความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมในการค้าข้ามพรมแดนมีความเข้มแข็งอย่างมาก นอกจากนี้สินค้านี้ที่หลั่งไหลเข้ามามีทั้งสินค้าที่ขายส่ง และขายปลีก ซึ่งส่วนใหญ่ก็เป็นสินค้าที่เป็นที่ชื่นชอบและนิยมของคนในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าพื้นที่ชายแดนแห่งนี้เป็นที่ที่มีลักษณะร่วมบางอย่างกับประเทศมาเลเซีย ทั้งในด้านความเป็นชาติพันธุ์มลายูและเกณฑ์ในการดำเนินชีวิตตามหลักศาสนาอิสลาม

จากการวิจัยเบื้องต้นเพื่อศึกษาประเด็นและความเป็นไปได้ในการพัฒนางานวิชาการของผู้วิจัย พบว่า บริบทพื้นที่ชายแดนที่มีการเชื่อมต่อกันระหว่างทั้ง 2 ประเทศใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ในฐานะที่เป็นชายแดนที่ถูกกำกับตรวจตราโดยรัฐ พบว่า มี 4 ด้าน คือด้านเบตง จังหวัดยะลา และอีก 3 ด้านในจังหวัดนราธิวาสคือ ด้านตากใบ ด้านบูเก๊ะตา และด้านสุโหงโกลก โดยในแต่ละด้านมีความเข้มข้นพลุกพล่านไปด้วยกิจกรรมทางเศรษฐกิจ มีการขนถ่ายสินค้าในหลายรูปแบบ ทั้งธุรกิจ

ขนาดใหญ่ กลาง และเล็กที่ผ่านการตรวจสอบจากด้านศุลกากร ในขณะที่เดียวกันก็มีการขนถ่ายสินค้า ในรูปแบบของกองทัพนมด ที่มีความเข้มแข็งในการทำงานท่ามกลางการตรวจสอบของเจ้าหน้าที่รัฐ ทั้งสองฝ่ายในแต่ละช่วงเวลา แต่ในขณะที่เดียวกันก็มีการอะลุ่มอล่วย เสมือนไม่ได้มีอะไรเกิดขึ้น ซึ่งคน บริเวณชายแดนหรือพรมแดนจะรู้ว่าช่วงเวลาใดสามารถผ่านได้โดยปลอดภัย และช่วงเวลาใดที่ไม่ควร ผ่านของสินค้า

หากจะพิจารณาในแต่ละด้านจะเห็นได้ว่า กรณีด้านเบตง จังหวัดยะลา เป็นประตู การเชื่อมโยงเศรษฐกิจชุมชนชายแดนและการท่องเที่ยว โดยใช้วัฒนธรรมเงินของคนจีนกลุ่มต่าง ๆ ในพื้นที่ ทำให้เม็ดเงินที่ได้จากภาคเกษตรกรรมถูกเคลื่อนย้ายไปยังภาคอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว จึงมีสถานประกอบการธุรกิจ ร้านค้าเกิดขึ้นในเบตงมากมาย โดยเฉพาะชาวไทยเชื้อสายจีน ทำให้ ปัจจุบันชาวไทยเชื้อสายจีนเป็นผู้ครอบครองอำนาจทางเศรษฐกิจของเบตงเสียเป็นส่วนใหญ่ ในขณะที่ ด้านตากใบ จังหวัดนราธิวาส เป็นด้านที่มีตลาดนัดชายทุกวันบริเวณชายแดน ชาวมาเลเซียเข้ามาซื้อ สินค้าและบริการจากประเทศไทยบริเวณชายแดนดังกล่าวเป็นจำนวนมาก เช่น สินค้าอุปโภคบริโภค ทุเรียน เงาะ มังคุด ลิ้นจี่ ส้ม เสื้อผ้า กระเป๋า ปลา กุ้ง เป็นต้น ซึ่งการผ่านทางตากใบจะต้องใช้ แพนชานนยนต์เพียงเท่านั้น ส่วนด้านบูเก๊ะตา จังหวัดนราธิวาส เป็นด้านใหม่ ที่ยังไม่พร้อมด้านโครงสร้าง พื้นฐานทั้งฝ่ายไทยและฝ่ายมาเลเซีย มีการค้าชายแดนระหว่างด้านบูเก๊ะตากับบูกิตบูหงา ยังน้อย ผู้คนที่มารับบริการยังไม่ค่อยคึกคัก นอกจากการข้ามพรมแดนเพื่อการค้าขายสินค้าและบริการแล้ว ยังมีผู้คนในบริเวณพรมแดนไทยหลายครัวเรือนได้ปรับจ้างกริดยางฝั่งมาเลเซีย โดยมีวิถีชีวิตประจำวัน คือ ตอนเช้าตรู่ กลุ่มคนเหล่านี้จะข้ามไปยังประเทศมาเลเซียเพื่อไปกริดยาง หลังจากกริดยางเสร็จ ในช่วงบ่ายก็จะกลับมาฝั่งไทย ซึ่งวิธีการข้ามแดนของกลุ่มคนเหล่านี้จะใช้บัตรวิถีชีวิตชายแดน¹ ในการข้ามแดนระหว่างไทย-มาเลเซีย

กล่าวโดยสรุป ในแต่ละพื้นที่ด้านชายแดนที่มีผู้คน และสินค้าหลังไหลเข้าออก มีลักษณะเด่น ที่แตกต่างออกไปในแต่ละพื้นที่ และหากมองในมิติทางการค้าชายแดนในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ศาสนา และวัฒนธรรม มีระบบโครงสร้างพื้นฐานที่อำนวยความสะดวกในการค้าชายแดนในรูปแบบของการขนส่งทั้งทางด้านการขนส่งด้วยรถไฟ รถโดยสารประจำ ทาง หรือแม้แต่รถขนส่งสินค้ามาเลยโดยตรง นั่นคือ ด้านสุโข-ลก เนื่องจากด้านสุโข-ลก จังหวัดนราธิวาส เป็นด้านการค้าชายแดนค่อนข้างคึกคัก มีสะพานข้ามไปมาได้ระหว่างพรมแดน รัฐกลันตัน การไหลเข้ามาของสินค้าอาศัยแพขนานยนต์ขนาดเล็กขนส่งสินค้า ในแต่ละวันผู้คนเดิน

¹ หมายถึง บัตรที่แสดงเฉพาะบุคคลที่มีภูมิลำเนาในพื้นที่ชายแดน เพื่อใช้ในการเดินทางข้ามแดนระหว่างสองประเทศ โดยมี จุดมุ่งหมายเพื่ออำนวยความสะดวกในการเดินทางเข้า-ออกบริเวณพื้นที่ชายแดนควบคู่ไปกับการรักษาความมั่นคงภายในให้ เป็นไปตามข้อตกลงว่าด้วยการเดินทางข้ามแดนระหว่างไทยกับประเทศเพื่อนบ้าน

ทางเข้าออกระหว่างสองฝั่งเป็นจำนวนมาก สินค้าที่ชาวเมืองรัฐกลันตันนำไปบริโภค ได้แก่ กระเทียม น้ำตาล เครื่องดื่ม ของใช้อุปโภคบริโภค ซึ่งส่วนใหญ่ไม่ได้เสียภาษี เพราะนำเข้าในปริมาณที่ไม่มาก บ้างก็นำเข้าโดยแพขนานยนต์ ในขณะที่ชาวเมืองฝั่งด้านสุโข-ลก จำนวนไม่น้อยที่นำเข้ามาสินค้าอุปโภคบริโภคจากรัฐกลันตันโดยแพขนานยนต์เช่นกัน โดยผ่านทางสะพานพรมแดนไทย-มาเลเซีย ทั้งในรูปแบบการนำเข้าโดยเสียภาษี และผ่านโดยไม่เสียภาษี จะเห็นได้ว่าผู้ค้ารายย่อยในพื้นที่ชายแดนจะมีการนำเข้าสินค้าในรูปแบบที่ไม่เสียภาษี โดยนำเข้าในแต่ละครั้งเป็นจำนวนไม่มากนัก เว้นแต่ผู้ค้าที่เป็นรายใหญ่ ซึ่งไม่ได้เป็นคนที่ต้องถิ่นโดยตรงจะนำเข้าโดยการเสียภาษีผ่านด่านตรวจคนเข้าเมืองและได้ใช้รถกระบะนำเข้าสินค้า จากการพูดคุยกับผู้ประกอบการมาเลเซียอย่างไม่เป็นทางการ พบว่า

“ผู้ค้าชาวมาเลย์ฝั่งไทยที่อยู่บริเวณรอบนอกชายแดนสุโข-ลกได้เข้ามาซื้อสินค้าผ่านรถกระบะตอนเดียวมีหลังคาเฉลี่ยต่อวันไม่น้อยกว่า 15 คัน เฉพาะผู้ค้ารายเดียว ในขณะที่ผู้ค้าที่เป็นคนชายแดนสุโข-ลกโดยตรงจะใช้วิธีการสื่อสารผ่านโทรศัพท์เพื่อสั่งสินค้า จากนั้นก็จะมีคนมาส่งสินค้าถึงที่ โดยคนที่ส่งสินค้านี้จะเป็นคนที่คุ้นเคยกับพื้นที่เป็นอย่างดี...”

(สัมภาษณ์ผู้ค้าชายแดนฝั่งมาเลเซีย; 4 ตุลาคม 2560)

นอกจากนี้ ลักษณะพิเศษของด่านสุโข-ลก คือสภาพทางโครงสร้างพื้นฐาน ในการเดินทางระหว่างจังหวัด เนื่องจากปัจจุบันมีความสะดวก โดยเฉพาะการเดินทางด้วยรถไฟที่เป็นจุดต้นทางและปลายทางของรถไฟสายใต้ หลายขบวน และด้วยรถยนต์โดยสารที่ได้รับการปรับปรุงถนนให้เป็น 4 ช่องทางจราจรเกือบตลอดสาย ทางอากาศสามารถขึ้นเครื่องบินได้ที่สนามบินนราธิวาส (บ้านทอนอำเภอเมืองนราธิวาส) สำหรับสภาพทางเศรษฐกิจในพื้นที่ ชาวบ้านในพื้นที่มีการประกอบอาชีพทางการเกษตร สวนผลไม้ เช่น มะม่วง เงาะ ทุเรียน มังคุด ลองกอง และสวนยางพารา ส่วนอุตสาหกรรมส่วนใหญ่เป็นอุตสาหกรรมขนาดเล็ก ได้แก่ อุตสาหกรรมบริการ อุตสาหกรรมการผลิต ร้านซ่อมรถยนต์ ซ่อมเครื่องไฟฟ้า ร้านผลิตอาหาร ประเภทขนม และเส้นก๋วยเตี๋ยว อุตสาหกรรมทำบะหมี่สำเร็จรูป ขนมปังปอนด์ ส่วนธุรกิจการค้าและบริการเป็นการค้าปลีกและการค้าส่งทั้งที่เป็นนิติบุคคลและบุคคลธรรมดา และที่สำคัญบุคคลในพื้นที่มีวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีที่แตกต่างจากวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีของท้องถิ่นในเขตภาคใต้ เพราะภายในพื้นที่สุโข-ลก จะผสมกลมกลืนกันระหว่างกลุ่มคน ทั้งชาวไทยพุทธ ชาวมลายู และชาวจีน (เทศบาลสุโข-ลก, 2554)

อีกทั้งพื้นที่สุโข-ลกยังเป็นด่านการค้าชายแดนที่ใหญ่ที่สุดในจังหวัด มีสัดส่วนการค้าไทย-มาเลเซีย ผ่านด่านชายแดนนราธิวาสพบว่า ใน พ.ศ. 2557 จังหวัดนราธิวาสมีมูลค่าการค้าชายแดนเท่ากับ 3,208.71 ล้านบาทโดยมีมูลค่าการค้าชายแดนเฉลี่ย 5 ปี (พ.ศ. 2553- พ.ศ. 2557) เท่ากับ

3,418.90 ล้านบาท ภาพรวมมูลค่าการส่งออกและการนำเข้าของสินค้าต่างๆ ผ่านด่านศุลกากร ใน พ.ศ. 2557 เพิ่มขึ้นจาก พ.ศ. 2556 ร้อยละ 0.93 หรือ 29.94 ล้านบาท สำหรับจังหวัดนราธิวาส ด้านชายแดนสู่โกลบอล มีภาพรวมมูลค่าการค้าขายมากที่สุด (87%) รองลงมา คือ ด่านตากใบ และด่านบูเกะตา ตามลำดับ (สำนักงานพาณิชย์จังหวัดนราธิวาส, 2558) อีกทั้งข้อมูลสถานการณ์การส่งออกและการนำเข้า 5 ลำดับแรกใน พ.ศ. 2558 แบ่งออกเป็นสินค้าส่งออกที่มูลค่าสูงสุด ได้แก่ เศษยางจากต้นยาง แป้งมันสำปะหลัง หินแกรนิต ผลไม้ พลาสติก และอื่น ๆ ส่วนสินค้านำเข้าที่มีมูลค่าสูงสุด ได้แก่ ไม้แปรรูป หนังโคหมักเกลือ มะพร้าวผล ขนมอบกรอบ/ขนมขบเคี้ยวรสต่าง ๆ แป้งข้าวสาลี และอื่น ๆ ตามลำดับ (สำนักงานพาณิชย์จังหวัดนราธิวาส, 2558)

ยิ่งไปกว่านั้น การค้าชายแดนในพื้นที่ดังกล่าว ซึ่งเป็นหนึ่งในบรรดากิจกรรมทางสังคมที่มีลักษณะเฉพาะ แตกต่างไปจากบรรดาการค้าอื่น ๆ ด้วยความเป็นพื้นที่ชายแดนที่มีลักษณะร่วมบางอย่างของกลุ่มคนชายแดนในการดำเนินชีวิตประจำวัน มีกิจกรรมต่าง ๆ ที่เติมไปด้วยความหลากหลายของผู้คนทั้งในความเป็นชาติพันธุ์ ศาสนา และวัฒนธรรมมีอิทธิพลในการกำหนดปัจจัยบางอย่างในพื้นที่ โดยเฉพาะในเรื่องการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ชายแดนของผู้ค้ารายย่อย จากแนวคิดเรื่อง (geo-body) ของ ธงชัย วินิจกุล (Thongchai, 1994) เสนอว่า การขีดเส้นแนวชายแดน/พรมแดน (ลงบนแผนที่) อย่างชัดเจน ทำให้รัฐชาติมีตัวตนและสามารถสถาปนาอำนาจอธิปไตยทางการเมืองในโลกสมัยใหม่ได้ แต่ในทางปฏิบัติไม่ว่าพรมแดนจะถูกวาดบนแผนที่อย่างชัดเจนสักเพียงใด ชาวบ้านก็จะมองข้ามนัยสำคัญของพรมแดน/ชายแดนทุกครั้งที่ทำให้ชาวบ้านยังใช้ประโยชน์จากพรมแดนในรูปแบบที่ผู้เขียนแผนที่ไม่ได้คาดคิดหรือตั้งใจเอาไว้ (ยศ สันตสมบัติ และคณะ, 2555)

ทั้งนี้ผู้วิจัยได้ทำการศึกษางานวิจัยที่ผ่านมาพบว่า งานวิจัยส่วนใหญ่แสดงถึงระบบของการค้าตลาดเสรีที่อยู่ภายใต้กฎระเบียบ และกติกาของรัฐในการค้าข้ามพรมแดน ซึ่งเป็นการข้ามพรมแดนในลักษณะพรมแดนทางภูมิรัฐศาสตร์ เช่นงานของ อรรถยุภา ศิริผล (2553) ที่ได้นำเสนอภาพชาวจีนอพยพรุ่นใหม่ในฐานะผู้ประกอบการอย่างมียุทธวิธี ที่มองหาช่องทางใหม่ๆ อย่างไม่หยุดหย่อน ในการแสวงหาโอกาสลงทุนเพื่อทำการค้าใหม่ๆ และได้วิเคราะห์ว่า การอพยพหลังไหลของนักธุรกิจชาวจีนเกิดจากปัจจัยด้านการเปิดเสรีทางการค้า นโยบายส่งออกคนและทุนเงินไปนอกประเทศ การก่อตัวของประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน และความสำเร็จของรัฐบาลจีนที่สร้างความไว้วางใจแก่รัฐบาลของประเทศต่าง ๆ ในลุ่มน้ำโขง ซึ่งเป็นการสะท้อนถึงนโยบายภาครัฐที่พยายามผลักดันการค้าและการลงทุนระหว่างประเทศ

นอกจากนี้ ยังมีผลงานที่น่าสนใจในประเด็นที่แตกต่างไปจากงานวิจัยที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ได้แก่ ผลงานของจักรกริช สังขมณี (2555) ที่ได้ชี้ถึง ความสำคัญในการศึกษาการค้าข้ามพรมแดนที่ไม่เพียงจำกัดแค่มิติการค้าชายแดนอย่างเดียว แต่ควรที่จะมองในมิติของการขนส่ง มาตรการที่เปลี่ยนแปลงเมื่อระบบเศรษฐกิจที่พรมแดนได้เปลี่ยนผ่านไปสู่ความเป็นภูมิภาค หรือแม้แต่ในเรื่องของ

การจับจ่าย การบริโภคอันเป็นผลของการรับรู้ข้ามพรมแดน ซึ่งได้สะท้อนอีกว่า งานวิจัยมักไม่ค่อยได้ทำการศึกษามากนักในประเด็นของกลุ่มสินค้าในเรื่องการให้คุณค่าและมูลค่าของกลุ่มสินค้านั้น ฉะนั้นในการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาจะชี้ให้เห็นถึงเครือข่ายผู้ค้ารายย่อยบริเวณชายแดนที่ไม่จำกัดเพียงแค่ตัวสินค้า แต่จะมองในมิติของเครือข่ายความสัมพันธ์ทางการค้าพร้อม ๆ กับการให้คุณค่าและมูลค่าในการจับจ่าย บริโภคสินค้ามาเลเซียด้วยความเป็นลักษณะร่วมทางวัฒนธรรมและความเชื่อทางศาสนาอิสลาม

งานวิจัยของสมักร์ กอเซ็ม (2553) ที่ได้ศึกษาและชี้ว่าให้เห็นถึงประเด็นเครือข่ายตลาดชายแดน: กรณีศึกษาความสัมพันธ์ทางการค้าของกลุ่มมุสลิมในพื้นที่แม่สอด ซึ่งได้แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ที่อาศัยเงื่อนไขความเป็นชาติพันธุ์เดียวกันและสถานพลเมือง รวมถึงการจัดลำดับชั้นซึ่งเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมและเศรษฐกิจ ดังกรณีเครือข่ายการค้าของกลุ่มมุสลิมกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในตลาดแม่สอด มองว่า กลุ่มมุสลิมเก่งด้านการค้าขาย เพราะคนมุสลิมสามารถพูดได้หลายภาษา นอกจากนี้ ความสัมพันธ์ของเครือข่ายการค้าของมุสลิมในพื้นที่ชายแดนแม่สอดยังดำเนินผ่านลักษณะร่วมทางวัฒนธรรมและความเชื่อ จึงทำให้เครือข่ายความสัมพันธ์เกิดความเหนียวแน่น ดังกรณีของการค้าชายแดน คนมุสลิมจะช่วยเหลือเกื้อกูลกันผ่านความไว้นื้อเชื่อใจ เพราะมุสลิมต่างยึดการนิยามความหมายของอุดมการณ์ ความเป็นพี่น้องมุสลิม ที่มีร่วมกัน ซึ่งอุดมการณ์ทางศาสนาเหล่านั้นกลับเข้ามามีส่วนร่วมเกื้อหนุนและยึดโยง ต่อระบบตลาดชายแดนแม่สอดด้วย แต่ก็ไม่ได้เป็นการศึกษาถึงความเป็นมลายูมุสลิมในพื้นที่ชายแดนไทย-มาเลเซียที่มีความสัมพันธ์ในลักษณะร่วมบางอย่างทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะในประเด็นเครือข่ายผู้ค้ารายย่อยที่มีความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมของชาวมลายูมุสลิมชายแดนไทย-มาเลเซีย

กล่าวโดยสรุป งานวิจัยในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ทำการศึกษเกี่ยวกับการค้าข้ามพรมแดนที่ผ่านมา พบว่ามีการศึกษาและวิเคราะห์ให้เห็นในประเด็นเครือข่ายทางการค้าข้ามแดนว่าส่วนใหญ่รูปแบบความสัมพันธ์ของเครือข่ายเป็นลักษณะที่ไม่เป็นทางการ และเป็นเรื่องของความสัมพันธ์เชิงเครือญาติ ความเป็นเพื่อนที่รู้จักคุ้นเคยกันมานานไม่ว่ากลุ่มนั้นจะอยู่กันคนละรัฐ และความสัมพันธ์ของการแต่งงานข้ามชาติพันธุ์ ข้ามรัฐ-ชาติ ตลอดจนความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างกลุ่มผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่นของรัฐหนึ่งกับกลุ่มที่มีอิทธิพลในท้องถิ่นของรัฐหนึ่ง (เก็ดถวา บุญปรากร, 2551) แต่ยังไม่สามารถสะท้อนถึงเครือข่ายการค้ารายย่อยชายแดนด้วยกับอำนาจความสัมพันธ์ของความเป็นชาวมลายูมุสลิมบริเวณพื้นที่ชายแดนไทย-มาเลเซีย

ดังนั้นการศึกษาในครั้งนี้ ผู้วิจัยพยายามทำความเข้าใจถึงลักษณะของเครือข่ายผู้ค้ารายย่อยชายแดนที่มีมิติของความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมของชาวมลายูมุสลิม ในการข้ามพรมแดนทางภูมิรัฐศาสตร์ด้วยเครือข่ายผู้ค้ารายย่อยชายแดนไทย-มาเลเซีย โดยเชื่อว่าจะสามารถเห็นถึงวิถีชีวิต

ของกลุ่มคนชายแดนที่เลื่อนไหลไปมาข้ามพรมแดน เสมือนเป็นพื้นที่เดียวกันที่เป็นชายแดนของทั้งสองฟากฝั่ง

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาลักษณะของเครือข่ายผู้ค้ารายย่อยชายแดนไทย – มาเลเซียของชาวมลายูมุสลิม

การทบทวนวรรณกรรม

การทบทวนวรรณกรรมเพื่อสร้างกรอบความคิดในการวิจัย โดยผู้วิจัยจะใช้แนวคิดเครือข่ายทางสังคมเป็นกรอบแนวคิดหลักในการดำเนินการวิจัย และมีแนวคิดเกี่ยวข้องกับพื้นที่ชายแดนและความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมมาเป็นแนวคิดเพื่อการสนับสนุนในประเด็นที่เกี่ยวข้องในการวิจัยครั้งนี้

แนวคิดเครือข่ายทางสังคม

เครือข่ายเป็นรูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคมอย่างหนึ่งที่แตกต่างไปจากกลุ่ม โดยที่กลุ่มจะมีขอบเขตที่ชัดเจน รู้ว่าใครเป็นสมาชิก ใครไม่ใช่สมาชิก มีความเป็นรูปธรรม มองเห็นได้ มีโครงสร้างทางสังคมในระดับหนึ่ง แต่เครือข่ายเป็นรูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคมที่ไม่มีขอบเขต การเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกเครือข่ายอาจจะมองเห็นและมองไม่เห็นเป็นรูปธรรมก็ได้ สาระของการเชื่อมโยงระหว่างกันที่จะช่วยให้มองเห็นรูปธรรมของเครือข่ายมี 3 ลักษณะ คือ เครือข่ายการแลกเปลี่ยน เครือข่ายการติดต่อสื่อสาร และเครือข่ายความสัมพันธ์ในการอยู่ร่วมกัน เครือข่ายไม่มีโครงสร้างที่แน่นอนตายตัว อาจมีการออกแบบโครงสร้างขึ้นมาทำหน้าที่สานความสัมพันธ์ระหว่างคน/กลุ่มองค์กรให้ต่อเนื่อง แต่ในเครือข่ายไม่มีใครบังคับให้ใครทำอะไรได้ แต่ละคน/กลุ่มองค์กรต่างก็เป็นศูนย์กลางของเครือข่ายได้พอ ๆ กัน ดังนั้นรูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคมของเครือข่ายจึงมีความซับซ้อนกว่ากลุ่ม องค์กรมากนัก (Boissevain, 1974)

แนวคิดพื้นที่ชายแดน

การมองชายแดนในมิติพื้นที่เรามักจะคิดถึงชายแดนในแง่ของอาณาบริเวณสองฟากฝั่งที่แยกออกจากกัน โดยเส้นแบ่งพรมแดน แต่ในปัจจุบันงานศึกษาพรมแดนมีแนวโน้มที่จะมองชายแดนทั้งสองฟากฝั่งของพรมแดนในแง่ของการเป็นพื้นที่เดียวกัน นักมานุษยวิทยาบางท่านเสนอว่า เราอาจตอบคำถามนี้ได้ หากเรามุ่งความสนใจไปที่เครือข่ายสังคมบริเวณชายแดน และแบ่งแยก “ภูมิภาคชายแดน” (Baud and Schendel, 1997อ้างในยศ สันตสมบัติ และคณะ, 2555)

แนวคิดความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม

การศึกษาความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมบริเวณพื้นที่พรมแดนระหว่างประเทศ มีนักวิชาการหลากหลายสาขาที่ได้พยายามอธิบาย เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของความเหมือนและความต่างในความสัมพันธ์ทางสังคมเพราะเป็นเส้นแบ่งความเหมือนความต่างของคนในสังคมบ่งบอกขอบเขตและความเป็นดินแดน ความเป็นรัฐชาติ ที่มีการสืบทอดอุดมการณ์ วัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ที่ต่อเนื่องเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันแตกต่างจากสังคมอื่นนอกเส้นพรมแดน พรมแดนจึงเป็นเครื่องมือในการจัดระเบียบของรัฐและสร้างกฎเกณฑ์เพื่อแบ่งพื้นที่ให้ชัดเจน แต่ในคริสต์ศตวรรษที่ 21 แนวคิดเรื่องพรมแดนได้ถูกท้าทาย เนื่องจากการเคลื่อนไหลและไร้ขอบเขตของโลกาภิวัตน์ โลกในยุคเศรษฐกิจเสรีนิยมใหม่ที่มีแนวคิดข้ามพรมแดน พันความเป็นชาติ เพราะอำนาจของทุน (investment) อุตสาหกรรม (industry) เทคโนโลยีการสื่อสาร (information technology) และการบริโภค (individual consumer) (Ohmae, 1995)

ระเบียบวิธีการวิจัย

การศึกษานี้ผู้วิจัยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) เพื่ออธิบายถึงความเข้าใจของชาวมลายูมุสลิมในสังคมวัฒนธรรม และวิถีชีวิต ในกลุ่มของผู้ค้ารายย่อยบริเวณพื้นที่ชายแดนไทย-มาเลเซีย ซึ่งถือเป็นพื้นที่ที่มีผู้คนที่มีอัตลักษณ์เฉพาะ และลักษณะร่วมบางอย่างของพื้นที่ชายแดน

พื้นที่ศึกษา

พื้นที่ในการศึกษานี้คือ ชาวมลายูมุสลิมที่เป็นเจ้าของกิจการ ตัวแทนจำหน่าย และผู้บริโภคสินค้ามาเลย์ ตลอดทั้งกลุ่มคนที่เป็นเจ้าหน้าที่รัฐที่ดูแลเกี่ยวกับการทำการค้าข้ามแดนในพื้นที่ตลาดเทศบาลชายแดนสุโขทัย-ลก จังหวัดนราธิวาส และตลาดรันเตาปันยัง รัฐกลันตัน

หน่วยวิเคราะห์

หน่วยการวิเคราะห์หลักคือ เครือข่ายความสัมพันธ์ของผู้ค้ารายย่อยชายแดนไทย-มาเลเซีย ระดับการวิเคราะห์คือ ผู้ค้ารายย่อยชายแดนไทย-มาเลเซียในระดับปัจเจก

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการศึกษานี้ ผู้ศึกษาใช้วิธีการศึกษาค้นคว้าหาข้อมูลที่เกี่ยวข้องจากเอกสารและงานศึกษาที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกและการสังเกตแบบมีส่วนร่วมเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ต้องการ แล้วจึงนำข้อมูลที่รวบรวมได้มาวิเคราะห์ เรียบเรียง แล้วจึงเสนอผลการศึกษาในลักษณะของการพรรณนาวิเคราะห์ (analytical description) โดยอาศัยหลักการวิเคราะห์ตามกรอบแนวคิดและ

ทฤษฎีที่กำหนดไว้ การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) โดยมีขั้นตอนการวิจัยดังนี้

1. การสำรวจและศึกษาเอกสารต่าง ๆ เพื่อรวบรวมข้อมูลที่ต้องการ เช่น หนังสือทั่วไป หนังสือพิมพ์ วารสาร สิ่งตีพิมพ์ บทความและงานวิจัยที่กล่าวถึงพื้นที่ศึกษาและปัจจัยที่ทำให้เกิดเครือข่ายผู้ค้ารายย่อยชายแดนไทย-มาเลเซียของชาวมลายูมุสลิม และมุ่งประเด็นเนื้อหาที่ปรากฏอยู่ในแต่ละชิ้นงานเพื่อนำมาเชื่อมต่อกันถึงลักษณะของเครือข่ายผู้ค้ารายย่อยในพื้นที่ศึกษาแล้วนำมาสร้างกรอบแนวคิดพื้นฐานสำหรับประเด็นปัญหาที่ศึกษาและเพื่อสร้างแนวคำถามสำหรับการสัมภาษณ์

2. ดำเนินการภาคสนาม

ผู้วิจัยจะดำเนินการภาคสนามดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.1 การสังเกตแบบมีส่วนร่วมเพื่อที่จะเก็บและรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ ได้แก่ การดำเนินชีวิตประจำวันของชาวมลายูมุสลิมชายแดนที่มีเครือข่ายการค้าและความสัมพันธ์ทางการค้า กลุ่มผู้บริโภคนสินค้ามาเลย์ข้ามแดน และกลุ่มคนที่เป็นเจ้าหน้าที่รัฐที่ดูแลเกี่ยวกับการค้าข้ามแดน จากนั้นนำข้อมูลที่ได้มาบันทึกและเรียบเรียงใหม่ตามลำดับความเหมาะสม

2.2 สัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างทั้งที่เป็นแบบทางการและแบบไม่เป็นทางการ จำนวน 25 คน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความจำเป็นของข้อมูลที่ได้ และได้แบ่งกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่

1) กลุ่มเจ้าของร้าน ประกอบด้วยร้านค้าขนาดเล็ก (แผงลอย) ร้านค้าขนาดกลาง (ร้านที่เป็นห้องแถว) และร้านค้าขนาดใหญ่ (มีการจัดวางสินค้าเหมือนมินิมาร์ท) ทั้งฝั่งไทยและมาเลเซีย จำนวน 8 คน

2) กลุ่มพ่อค้าคนกลาง คือ คนที่นำสินค้ามาเลย์เข้ามาฝั่งไทยแล้วกระจายไปยังเจ้าของร้านต่าง ๆ ในพื้นที่ที่ทำการศึกษ จำนวน 6 คน

3) กลุ่มผู้บริโภค คือ คนที่อยู่บริเวณชายแดนสุโขทัย-ลพบุรีที่มีวิถีชีวิตประจำวันในการเลือกซื้อและบริโภคสินค้ามาเลย์ จำนวน 7 คน

4) กลุ่มที่เป็นเจ้าหน้าที่รัฐ และกลุ่มคนอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง คือ เจ้าหน้าที่รัฐของไทยและมาเลเซียที่คอยกำกับ ฎาระเบียบในการนำเข้า ส่งออกสินค้าชายแดน จำนวน 4 คน

3. วิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้กรอบแนวคิดพื้นฐานในการวิจัยเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ข้อมูล โดยผู้ศึกษาจะใช้วิธีการจัดหมวดหมู่ข้อมูลประกอบในการวิเคราะห์ข้อมูลด้วย รวมทั้งได้มีการประเมินและวิเคราะห์ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับชาวมลายูมุสลิมที่ทำการค้าสินค้ามาเลย์ข้ามแดน จากนั้นจึงทำการวิเคราะห์เชิงพรรณนาวิเคราะห์ (analytical description)

ผลการวิจัยและอภิปรายผล

ผลการวิจัยพบว่า ลักษณะความสัมพันธ์ของเครือข่ายการค้าชายแดนไทย-มาเลเซียมีความสัมพันธ์บนพื้นฐานของผลประโยชน์ร่วมกัน โดยมีสินค้าชายแดนเป็นตัวเชื่อมโยงหลักของเครือข่ายความสัมพันธ์การค้าชายแดน ซึ่งความสัมพันธ์ดังกล่าวจะมีบทบาทในระดับปัจเจกที่แตกต่างกันในการขับเคลื่อน เพื่อให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์ในการค้าชายแดน โดยความสัมพันธ์ของเครือข่ายการค้าชายแดน มีผู้กระทำการสำคัญอันประกอบด้วย กลุ่มผู้ค้า กลุ่มพ่อค้าคนกลาง เจ้าหน้าที่รัฐ และกลุ่มผู้บริโภคหรือประชาชนในพื้นที่ชายแดนที่มีความต้องการในตัวสินค้า

เครือข่ายผู้ค้ารายย่อยบริเวณพื้นที่ชายแดนสุโขทัย-ตาก มีลักษณะความสัมพันธ์ของเครือข่ายในหลากหลายรูปแบบ และหลากหลายระดับ ดังกรณีของกลุ่มร้านค้าแผงลอยหรือร้านขนาดเล็กมีลักษณะของเครือข่ายในรูปแบบของผู้ค้าเป็นผู้แสดงโดยตรง และมีบทบาทที่โดดเด่นในความสัมพันธ์ของเครือข่าย ในขณะที่ผู้ค้าร้านค้าขนาดกลางมีความสัมพันธ์ของเครือข่ายทั้งที่เป็นผู้แสดงเอง และมีผู้ซึ่งเป็นคนกลางในการแสดงแทน เพื่อให้เกิดความสะดวกในเรื่องต่าง ๆ เช่นเดียวกับผู้ค้าร้านค้าขนาดใหญ่ซึ่งจะใช้วิธีการผ่านคนกลางในการแสดงแทน โดยในแต่ละร้านค้าจะมีระดับความสัมพันธ์ของเครือข่ายแตกต่างกัน ทั้งในส่วนของความครอบคลุม เครือญาติ เพื่อน และความเป็นคนมาลยาญมุสลิม เนื่องจากเครือข่ายการค้าชายแดนสุโขทัย-ตากนั้นประกอบไปด้วยบุคคลที่มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันตามบทบาทหรือหน้าที่ ที่แต่ละคนหรือคู่ความสัมพันธ์มีอยู่ โดยที่กลุ่มพ่อค้าแม่ค้าในร้านค้าต่าง ๆ นั้นมิได้มีเพียงบทบาทเดียว หากแต่มีหลายบทบาทที่จะต้องสวมใส่ในชีวิตประจำวัน แต่ทั้งนี้ความสัมพันธ์ของเครือข่ายจะขึ้นอยู่กับผลประโยชน์ร่วมกัน โดยมีสินค้ามาเลเซียเป็นตัวเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของเครือข่ายดังกล่าวดังที่ Boissevain (1974) ซึ่งว่า บุคคลสองคนอาจมีความสัมพันธ์กันได้ ทั้งในบทบาทเดี่ยว (Single Role) หรือหลายบทบาทประกอบกัน (Multiple Roles) เรียกได้ว่าเป็นความสัมพันธ์เชิงเดี่ยว (Uniplan or Single - Relation) และความสัมพันธ์เชิงซ้อน (Multiplex or Multi-Relation) ตามลำดับ ซึ่งบทบาทแต่ละบทบาทจะมีปทัสถาน (Norms) และความคาดหวัง (Expectation) เป็นตัวชี้แนะแนวทางพฤติกรรมที่จะปฏิบัติต่อกันและกัน

และเมื่อนำมาพิจารณาพบว่า เครือข่ายสินค้ามาเลเซียที่เข้ามาในพื้นที่ชายแดนสุโขทัย-ตาก มี 2 ลักษณะ กล่าวคือ 1) เครือข่ายที่ผ่านการขนส่งทางน้ำ โดยส่วนใหญ่จะเป็นสินค้าเพื่อประกอบอาหาร เช่น น้ำมันพืช น้ำตาลทราย แป้งสาลี หอมแดง หอมใหญ่ กระเทียม และ 2) เครือข่ายที่ผ่านการขนส่งทางบก โดยส่วนใหญ่จะเป็นสินค้าผ่านการผลิตจากโรงงานและเป็นผลิตภัณฑ์เพื่อการบริโภค เช่น นมข้นหวาน นมแค้ก นมปั่นอบกรอบ นมชบเคี้ยวรสต่าง ๆ น้ำผลไม้ เป็นต้น ซึ่งความสัมพันธ์ดังกล่าวอยู่บนฐานของการแลกเปลี่ยน (Transactional Contact) ที่ยังคงเป็นไปตามทฤษฎีการแลกเปลี่ยน (Exchange Theory) เนื่องจากผู้ค้ารายย่อยชายแดนไม่เพียงแต่ทำตามบทบาท

หน้าที่ที่คาดหวัง (Expect Role/ Functions) ในเครือข่ายการค้าชายแดนเท่านั้น แต่ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ค้ารายย่อยชายแดนยังขึ้นอยู่กับพื้นฐานของการรับรู้และการตัดสินใจในการแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกันระหว่างคู่ความสัมพันธ์ ทั้งในด้านตัวสินค้าและความไว้วางใจในฐานะที่เป็นบุคคลชาวมลายูมุสลิมด้วยกัน โดยรายละเอียดของเครือข่ายสินค้ามาเลเซียที่เข้ามาในพื้นที่ชายแดนสุโข-ลกทั้ง 2 ลักษณะสามารถอธิบายได้ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. เครือข่ายที่ผ่านการขนส่งทางน้ำ

ความสัมพันธ์ของเครือข่ายที่มีสินค้ามาเลเซียเป็นตัวเชื่อมโยงลักษณะแรกคือ ความสัมพันธ์ของเครือข่ายที่ผ่านการขนส่งทางน้ำ ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นสินค้าเพื่อประกอบอาหารในครัวเรือนที่มีการไหลเข้ามาบริเวณพื้นที่ชายแดนสุโข-ลก โดยสินค้าที่เป็นตัวเชื่อมความสัมพันธ์ของเครือข่ายประกอบด้วย น้ำมันพืช แป้งสาลี หอมแดง หอมใหญ่ กระเทียม และเป็นสินค้าที่ต้องห้ามสำหรับการส่งออกของประเทศมาเลเซีย เนื่องจากเป็นกลุ่มสินค้าที่ส่งเสริมการบริโภคภายในประเทศและไม่อนุญาตในการส่งออกเพื่อจำหน่าย เว้นแต่การนำเข้าเพื่อการบริโภคในจำนวนที่น้อย ๆ แก่ผู้คน และนักท่องเที่ยวที่ไหลเข้าออกบริเวณชายแดนทั้งสองฝั่ง

“สินค้าเหล่านี้ทางการมาเลเซียไม่อนุญาตในการนำเข้าประเทศไทย ยกเว้นนำเข้าในจำนวนน้อย ๆ นำเข้าเพื่อการบริโภคไม่เป็นไร ”

(สัมภาษณ์กะตา; เมื่อวันที่ 13 เมษายน 2661)

แต่ด้วยปัจจัยในหลาย ๆ ด้านของผู้คนชายแดนที่มีความต้องการในบริโภค จึงทำให้สินค้าดังกล่าวได้ไหลเข้ามาบริเวณชายแดนสุโข-ลกในจำนวนมาก ผ่านกระบวนการความสัมพันธ์ของเครือข่ายผู้ค้ารายย่อยชาวมลายูมุสลิมในพื้นที่ชายแดน ด้วยความคุ้นเคยและความสัมพันธ์ของเครือข่ายที่มีความเข้มแข็ง ความสัมพันธ์ที่เป็นคนรู้จักในฐานะที่คนพูดภาษาเดียวกัน มีวัฒนธรรมเดียวกัน ทำอาชีพในแบบเดียวกัน กอปรกับมีประสบการณ์เป็นอย่างดีในพื้นที่ชายแดน สอดคล้องกับกรองทอง สุดประเสริฐ (2552) ซึ่งให้เห็นว่าเครือข่ายความสัมพันธ์ทางการค้าของผู้หญิงมั่งคั่งค้าค้าไปกัญชงที่มีแก่นแกนโยงใยกับพรมแดนทางวัฒนธรรมของสังคมมั่งคั่งที่มีได้จำกัด “ความเป็นมั่ง” ไว้ที่เส้นพรมแดน รัชชาติ แม่ค้ำมั่งอาศัยสายสัมพันธ์ความเป็นมั่งสานเครือข่ายการค้า ผ้าไปกัญชงจากมั่งประเทศจีน ลาว และไทย เมื่อความต้องการผ้าไปกัญชงของไทยขยายเพิ่มสูงขึ้น ระบบการผลิตของชุมชนบ้านเปี่ยมน้ำใจค่อยๆ เปลี่ยนแปลงจากการเกษตรมาเป็นธุรกิจการค้าผ้าไปกัญชงเป็นหลัก

จากกรณีตัวอย่างข้างต้น ทำให้เห็นโอกาสในการใช้ทรัพยากรโดยรอบมาเป็นประโยชน์ร่วมกันในการค้าชายแดน โดยความสัมพันธ์ของเครือข่ายสินค้าทางน้ำเป็นการสร้างพื้นที่พรมแดนทางน้ำด้วยวิธีการลึกลับ เพื่อการลำเลียงสินค้าชายแดนในช่องทางธรรมชาติ การลำเลียงสินค้าผ่านช่องทางธรรมชาติจำเป็นที่จะต้องมีการซื้อขายของค้ำจุกเป็นอย่างดี โดยที่แม่ค้ำในตลาดสุโข-ลก

จะใช้วิธีการโทรสั่งจากแม่ค้าฝั่งมาเลเซียในจำนวนและปริมาณที่ต้องการ จากนั้นแม่ค้าฝั่งรันเตาปันจิง จะมีการนำส่งสินค้ามายังท่าเรือฝั่งมาเลเซีย และนำส่งบนเรือทั้งที่เป็นเรือเฉพาะขนส่งสินค้าและเรือขนส่งคนข้ามพรมแดน วิธีการขนส่งด้วยเรือจะขึ้นอยู่กับสถานการณ์ของพื้นที่ชายแดน หากเป็นช่วงเวลาที่ปกติ กล่าวคือเวลาที่เจ้าหน้าที่รัฐมาเลเซียไม่เข้มงวดในการตรวจสอบก็จะลำเลียงในจำนวนที่มาก ๆ ผ่านเรือขนส่งสินค้าเป็นการเฉพาะ หรือหากเจ้าหน้าที่เข้มงวดก็จะใช้เรือโดยสารของผู้คนข้ามพรมแดน โดยจะมีวิธีการลำเลียงสินค้าในจำนวนที่น้อย แต่มีการลำเลียงตลอดเวลาของการข้ามเรือไปมา วิธีการสำคัญในการลำเลียงสินค้าผ่านทางแม่น้ำ กล่าวคือ กลุ่มเครือข่ายทางน้ำจะใช้วิธีการที่หลากหลายขึ้นอยู่กับช่วงจังหวะเวลา และการเลื่อนไหลตามพื้นที่บริเวณแม่น้ำสุโข-ลก หนึ่ง ในวิธีการสำคัญคือ การใช้วิธีการล่องสินค้าจากแม่น้ำลงสู่เรือขนส่งสินค้า และเมื่อสินค้าเต็ม เรือก็จะมีการแล่นออกจากริมแม่น้ำฝั่งรันเตาปันจิง เพื่อนำไปวางเป็นที่พักพิงสินค้าชั่วคราวตามจุดนัดพบต่าง ๆ บริเวณริมฝั่งแม่น้ำสุโข-ลก จากนั้นจะมีกลุ่มปฏิบัติการรับจ้าง โดยใช้รถจักรยานยนต์เป็นตัวลำเลียงผ่านทางช่องทางแคบ ๆ ในชุมชน เพื่อนำไปส่งตามร้านค้าต่าง ๆ ในตลาดเทศบาลสุโข-ลก การใช้รถจักรยานยนต์เป็นเครื่องมือในการลำเลียงของกลุ่มรับจ้างนั้น เนื่องจากมีความสะดวกในการเข้ารับในพื้นที่จุดนัดพบต่าง ๆ ประกอบกับสามารถใช้เส้นทางเลี่ยงการเผชิญหน้ากับเจ้าหน้าที่รัฐไทย

ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มผู้ค้าชายแดนกับเจ้าหน้าที่รัฐบริเวณชายแดนจะอยู่บนพื้นฐานของการอะลุ่มอล่วย การเห็นอกเห็นใจระหว่างกัน เพื่อช่วยให้เครือข่ายการค้าชายแดนดำเนินไปอย่างสะดวก และมีประสิทธิภาพของการปฏิบัติสอดคล้องกับอำพา แก้วกำกง (2558) ได้ชี้ให้เห็นว่าความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนชายแดนไทย-กัมพูชาด้านจังหวัดจันทบุรี มีความสัมพันธ์กันมานานในลักษณะพึ่งพาอาศัยกันในวิถีชีวิตประจำวัน มีกิจกรรมความร่วมมือกันมากขึ้นทั้งในทางเศรษฐกิจและสังคม

ตัวแสดงที่สำคัญที่ช่วยในการหนุนเสริมความสัมพันธ์ของเครือข่าย ก็คือ ชาวบ้านทั้งสองฝั่งชายแดนที่คอยให้การช่วยเหลือในการทำเป็นที่พักสินค้าชั่วคราวก่อนที่จะนำส่งขึ้นเรือ โดยใช้บ้านที่อาศัยอยู่ตามแม่น้ำที่ใกล้ชิดกับท่าเรือต่าง ๆ เป็นที่พักพิงสินค้าเป็นการชั่วคราว อีกทั้งยังเป็นการหลบหลีกจากสายตาคูคโลนอกความสัมพันธ์ของเครือข่ายไม่ให้เกิดความรู้สึกผิดปกติของการลำเลียงสินค้า จากนั้นจึงได้มีการทยอยส่งสินค้าในจำนวนที่ไม่มากนักลงสู่ท่าเรือต่าง ๆ

“ได้ขนสินค้าจากร้านแม่ค้ามาเลเซีย แล้วมาตั้งไว้ที่ใกล้ ๆ ท่าเรือหรือใช้บ้านของชาวบ้านบริเวณนั้นสต็อกสินค้าชั่วคราวก่อนแล้วค่อยขนลงเรือไปยังท่าเรือของไทย”

(สัมภาษณ์แบบมะ; เมื่อวันที่ 13 เมษายน 2661)

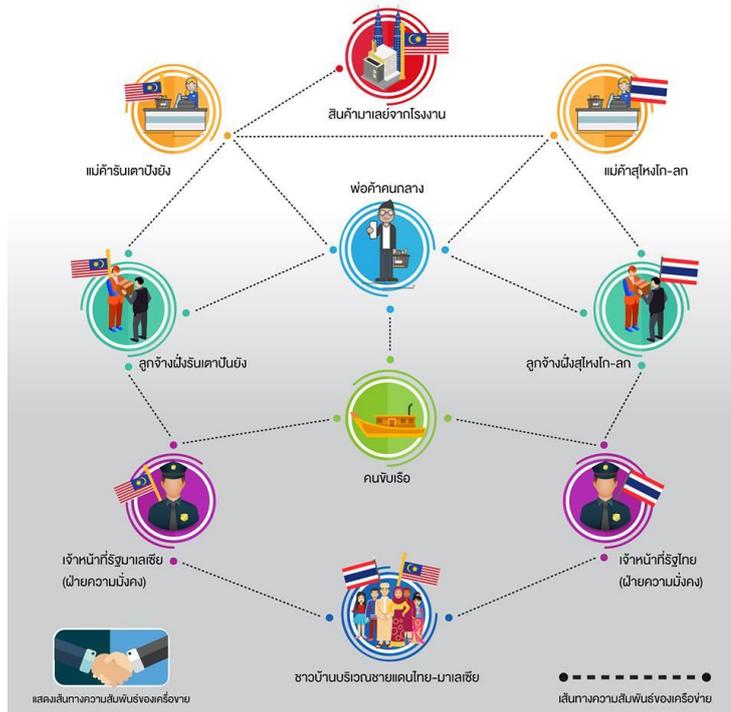

นอกจากนี้ความยากง่ายของการลำเลียงสินค้าจะขึ้นอยู่กับ การตรวจสอบจากเจ้าหน้าที่ใน ส่วนกลางหรืออาจจะขึ้นอยู่กับหัวหน้ามาตรวจสอบตั้งที่กลุ่มเครือข่ายการค้าชายแดนจะเรียกว่า “นายมา” ซึ่งถือเป็นปัจจัยอย่างหนึ่งของเครือข่ายการค้าชายแดนที่ต้องระวังในการดำเนินการลำเลียง สินค้าทางน้ำ เช่นเดียวกับกรณีการเกิดเหตุการณ์ความไม่สงบจากสถานการณ์ในพื้นที่ จะเห็นได้ว่า เมื่อมีเหตุการณ์ในบริเวณชายแดนการข่มขู่ของเจ้าหน้าที่ก็จะมากขึ้น แต่ทั้งนี้ก็จะ เป็นเพียง ช่วงเวลาอันสั้นๆ ซึ่งไม่ได้มีผลกระทบต่อความสัมพันธ์ของเครือข่ายการค้าชายแดนมากนัก เครือข่าย ผู้ค้ารายย่อยในบริเวณชายแดนทั้งสองฝั่งมีการลำเลียงสินค้าผ่านทางเรือในทุก ๆ ชั่วโมงโดยจะขึ้นลง ตามท่าเรือต่าง ๆ ของการลำเลียงสินค้า โดยมีท่าเรือสำคัญหลายจุดและในแต่ละจุดก็จะมีเจ้าหน้าที่ ของกองทัพยื่นตรวจตราความเรียบร้อยของผู้คนไหลเข้าออกระหว่างพรมแดนทั้งสองฝั่ง แต่สำหรับ การขนส่งสินค้าผ่านความสัมพันธ์ของเครือข่ายการค้าชายแดนนั้นจะรับรู้และเข้าใจร่วมกันในแต่ละ บทบาทและหน้าที่ของการทำงานระหว่างกัน

“เจ้าหน้าที่รัฐก็จะทำหน้าที่ของเขา เราในฐานะผู้ค้าชายแดนก็ทำหน้าที่ของ เรา แต่ต้องไม่ทำให้เขาและเรา ต้องเดือนร้อนในบทบาทและหน้าที่ของการทำงาน ในชีวิตประจำวัน”

(สัมภาษณ์แบบปาก; เมื่อวันที่ 13 เมษายน 2661)

สอดคล้องกับสมัคร์ กอเซ็ม (2553) ที่ชี้ว่า เครือข่ายตลาดในพื้นที่ชายแดนแม่สอดแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ที่อาศัยเงื่อนไขความเป็นชาติพันธุ์เดียวกันและสถานพลเมืองรวมถึงการจัดลำดับ ชั้นซึ่งเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมและยังได้ชี้้อีกว่า ความสัมพันธ์ของเครือข่ายการค้าของ มุสลิมในพื้นที่ชายแดนแม่สอดยังดำเนินผ่านลักษณะร่วมทางวัฒนธรรมและความเชื่อ จึงทำให้ เครือข่ายความสัมพันธ์เกิดความเหนียวแน่น

ภาพประกอบที่ 1 ลักษณะความสัมพันธ์ของเครือข่ายที่ผ่านการขนส่งทางน้ำ

ฉะนั้นลักษณะเครือข่ายความสัมพันธ์ที่ผ่านการขนส่งทางน้ำ เป็นความสัมพันธ์ที่เกิดจากความคุ้นเคยและความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมของชาวมลายูมุสลิม ในฐานะที่คนพูดภาษาเดียวกัน มีวัฒนธรรมเดียวกัน ทำอาชีพในแบบเดียวกัน กอปรกับมีประสบการณ์เป็นอย่างดีในพื้นที่ชายแดน ทำให้เกิดความเข้มแข็งของเครือข่ายในการให้ความช่วยเหลือและพึ่งพาซึ่งกันและกันต่อการดำเนินการค้าผ่านช่องทางธรรมชาติของพรมแดนไทย-มาเลเซีย ซึ่งมีอาจปิดกั้นในความเป็นพรมแดนทางวัฒนธรรมของชาวมลายูมุสลิมได้

2. เครือข่ายที่ผ่านการขนส่งทางบก

เครือข่ายที่ผ่านการขนส่งทางบก พบว่า เป็นลักษณะความสัมพันธ์ของเครือข่ายการค้าชายแดนที่ผ่านทางบกหรือทางสะพานแม่น้ำสุโขทัย-ลก จำเป็นต้องมีการผ่านทางด่านศุลกากรทั้งสองประเทศ โดยส่วนใหญ่จะมีความสัมพันธ์ที่เป็นทางการ และมีกลุ่มสินค้าที่สามารถนำเข้าได้ สินค้าที่เป็นตัวเชื่อมโยงสำคัญของความสัมพันธ์ของเครือข่ายทางบกประกอบด้วยกลุ่มสินค้าที่ผ่านกระบวนการผลิตจากโรงงาน หรือเป็นผลิตภัณฑ์เพื่อใช้บริโภคในชีวิตประจำวัน เช่น นมข้นหวาน ขนมเค้ก ขนมปังอบกรอบ ขนมขบเคี้ยวรสต่าง ๆ ซอสต่าง ๆ เป็นต้น ซึ่งจะเป็กลุ่มสินค้าที่เป็นสีเขียว ไม่เป็นที่อันตรายต่อการนำเข้าภายในประเทศ จากการศึกษาพบว่า สินค้าดังกล่าวจะมาจาก

โรงงานในประเทศมาเลเซีย โดยมีแม่ค้าบริเวณชายแดนรันเตาป็นจึงจะเป็นคนส่งสินค้าทางโรงงาน และมีแม่ค้าจากสุโขทัย-ลกจะเป็นคนมารับสินค้าดังกล่าวจากแม่ค้ารันเตาป็นจึง โดยเริ่มจากการใช้ทุนทางสังคมเดิมของความเป็นคนในพื้นที่ชายแดนและเห็นช่องทางการค้าประกอบกับความต้องการของคนมาเลเซียในพื้นที่ต่อสินค้ามาเลย์ โดยพบว่าแม่ค้าในตลาดสุโขทัย-ลกที่เป็นร้านขนาดกลางและขนาดใหญ่จะใช้เส้นทางและความสำคัญของเครือข่ายทางบกเป็นหลักในการนำเข้ามาเลเซีย บางก็ใช้วิธีการส่งโดยตรงกับแม่ค้าฝั่งรันเตาป็นจึง บางก็ส่งผ่านพ่อค้าคนกลาง โดยจะขึ้นอยู่กับปริมาณของสินค้าที่ส่ง และความเข้มงวดของการผ่านด่านชายแดน

“การส่งสินค้ามาเลย์ บางครั้งจะมีพ่อค้าคนกลางที่มาตระเวนถามว่าในแต่ละวันว่าต้องการสินค้าอะไรบ้าง หากเป็นสินค้าชนิดเดียว หรือสองชนิดก็จะส่งจากพ่อค้าคนกลาง แต่ปัญหาคือสินค้าที่ได้จะแพงกว่าปกติที่เราไปรับเอง 1 ถึง 2 เท่าเลย”

(สัมภาษณ์กะตา; 27 มิถุนายน 2561)

“การเข้าออกบริเวณชายแดนสุโขทัย-ลกบางครั้งเป็นเรื่องง่าย และในบางครั้งก็เป็นเรื่องยาก มันขึ้นอยู่กับเจ้าหน้าที่บางคนที่ตรวจตราการนำเข้าสินค้า”

(สัมภาษณ์กะตา; 27 มิถุนายน 2561)

สำหรับความยากง่ายของการนำเข้าสินค้า ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ของพ่อค้าคนกลางกับเจ้าหน้าที่รัฐ โดยจะรับรู้และเข้าใจระหว่างกันดังกล่าวที่ว่า “นกเขารู้กัน” ว่าช่วงเวลาใดเหมาะสมในการผ่านด่าน และช่วงเวลาใดที่ควรหลีกเลี่ยง จะเห็นได้ว่าความสัมพันธ์ของเครือข่ายการค้าชายแดนจะขึ้นอยู่กับตัวแสดงในแต่ละบทบาทของผู้คนที่สามารถมีความสัมพันธ์ระหว่างตัวแสดงของผู้ค้าชายแดนได้ โดยส่วนใหญ่ความเข้มงวดจะขึ้นอยู่กับของเจ้าหน้าที่ด่านมาเลเซีย ในขณะที่เจ้าหน้าที่ด่านไทยจะมีความประนีประนอม มีความเห็นอกเห็นใจผู้ค้ารายย่อยมากกว่า สอดคล้องกับนิติ ภาวครพันธ์ (2558) ที่ได้ชี้ให้เห็นว่าการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ-การเมืองของผู้กระทำเหล่านี้ไม่ได้เป็นความสัมพันธ์ในระนาบเดียวเท่านั้นแต่ยังมีความสัมพันธ์ระดับอื่นทับซ้อนอยู่ เช่น การเป็นเครือญาติ การเป็นเพื่อน การเป็นผู้อุปถัมภ์ทางศาสนา การอาศัยฐานอำนาจทางเศรษฐกิจที่มีมาก่อน ความสัมพันธ์เช่นนี้ล้วนแต่มีส่วนในการหนุนเสริมเครือข่ายของผู้กระทำทั้งสิ้น สิ่งสำคัญของผู้ค้ารายย่อยชายแดนควรปฏิบัติ นั่นคือ การจ่ายภาษีนำเข้า ถึงแม้การจ่ายภาษีอาจไม่ใช่ในรูปแบบของการจ่ายที่เต็มหน่วย แต่ก็ควรจ่ายอยู่บ้าง ดังคำกล่าวที่ว่า

“เจ้าหน้าที่รัฐมักจะกล่าวว่า ไม่ได้จ่ายนานแล้วนะ ควรที่จะมีการจ่ายบ้างแล้วนะ”

(สัมภาษณ์แบมิง; 14 เมษายน 2561)

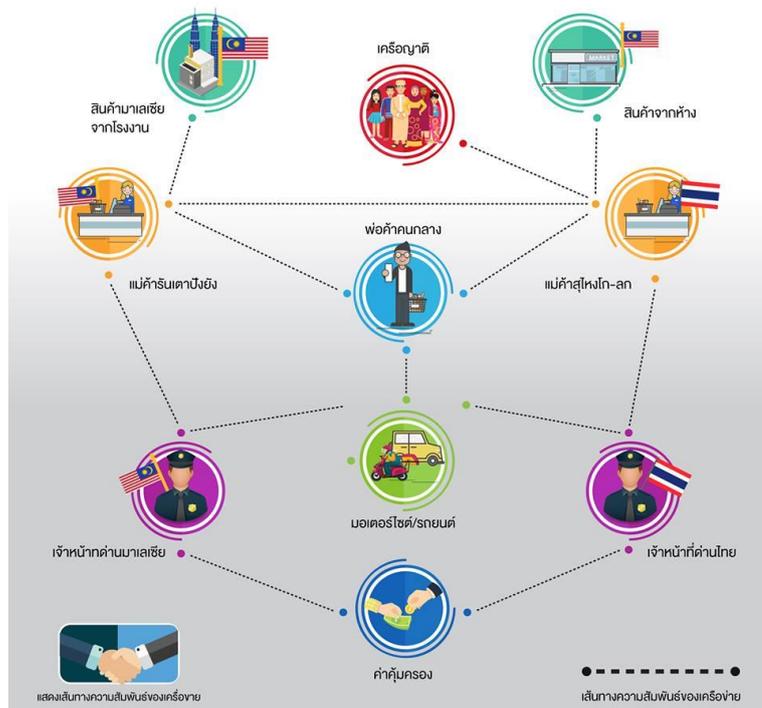
ความสัมพันธ์ของเจ้าหน้าที่กับผู้ค้ารายย่อยชายแดนก็มีการเห็นอกเห็นใจระหว่างกัน สำหรับแม่ค้าชายแดนที่ต้องหาเข้ากินค่ำ ในขณะที่ผู้ค้าชายแดนก็เห็นใจเจ้าหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติงานตามหน้าที่ของตนเองให้ดีที่สุด จึงมีให้เห็นถึงความเข้มงวดของเจ้าหน้าที่ด้านในบางช่วงบางเวลาในระยะเวลานั้น ๆ โดยเฉพาะในช่วงของการสลับปรับเปลี่ยนเจ้าหน้าที่ในช่วงแรก ๆ หรือสัปดาห์แรกของการปฏิบัติงาน หลังจากนั้นความเข้มงวดก็จะเบาบางลง หรือกล่าวได้ว่าเป็นช่วงเหตุการณ์ปกติของผู้ค้ารายย่อยชายแดน เพราะความสัมพันธ์ดังกล่าวมีลักษณะความสัมพันธ์กันมานานในลักษณะพึ่งพาอาศัยกันในวิถีชีวิตประจำวันมีกิจกรรมความร่วมมือกันมากขึ้นทั้งในทางเศรษฐกิจและสังคม

โดยปกติแล้วแม่ค้าสุโข-ลกจะใช้ความสัมพันธ์ของตนเองในการติดต่อสื่อสารระหว่างแม่ค้ารันเตาปันจิงเพื่อสั่งสินค้าและจะใช้วิธีการขนส่งด้วยรถจักรยานยนต์ในการข้ามชายแดน แม่ค้าที่ใช้รถจักรยานยนต์เพื่อขนส่งสินค้าด้วยตนเอง ส่วนใหญ่จะเป็นร้านค้าขนาดเล็กหรือร้านแผงลอย และร้านค้าขนาดกลาง ซึ่งเป็นคนในพื้นที่ที่มีประสบการณ์ และความคุ้นเคยกับพื้นที่ชายแดนเป็นอย่างดี โดยสินค้ามาเลยที่แม่ค้าสุโข-ลกรับมีทั้งจากแม่ค้าบริเวณชายแดนรันเตาปันจิง และจากห้างค้า “Pantai Timur Shopping Centre” โดยผ่านความสัมพันธ์ของพรรคพวก เพื่อนที่เป็นแม่ค้าด้วยกันเอง และเครือข่ายที่เกิดจากการแต่งงานข้ามแดน

ความสัมพันธ์ของเครือข่ายจะมีความได้เปรียบในการสั่งซื้อสินค้าในราคาที่ถูกลงกว่าการรับสินค้าจากแม่ค้ารันเตาปันจิง เนื่องจากความเป็นเครือข่ายของเขาสามารถสั่งซื้อสินค้าจากทางไกลแล้วมาส่งให้กับแม่ค้าสุโข-ลกตรงที่ชายแดนรันเตาปันจิง จากนั้นแม่ค้าสุโข-ลกก็จะมารับสินค้าเพื่อข้ามมายังฝั่งชายแดนสุโข-ลก ความสัมพันธ์ที่ผ่านเครือข่ายถึงแม้จะมีความได้เปรียบในด้านของราคา และการเข้าถึงสินค้า ดังที่นิติ ภาวครพันธุ์ (2558) ได้ชี้ให้เห็นว่า การสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ-การเมืองของผู้กระทำเหล่านี้ไม่ได้เป็นความสัมพันธ์ในระนาบเดียวเท่านั้นแต่ยังมีความสัมพันธ์ระดับอื่นทับซ้อนอยู่ เช่น การเป็นเครือข่าย การเป็นเพื่อน แต่ก็เพียงช่วงเวลาสั้น ๆ โดยการขอความร่วมมือผ่านเครือข่าย ทั้งนี้หากมองในระยะยาวแล้ว ความสัมพันธ์ของความเป็นเครือข่ายในมิติของบทบาทในการแสดงที่แตกต่างกัน เช่น เครือญาติเขาและเธอไม่ได้ดำเนินการทำการค้าในแบบที่แม่ค้าสุโข-ลก ทำให้ความร่วมมือผ่านเครือญาตินั้นอาจจะไม่ยั่งยืนได้ เพราะตัวแสดงที่ต่างหน้าที่ไม่ได้มีผลประโยชน์ร่วมกันในการค้าชายแดน ถึงแม้ผู้ค้ารายย่อยในพื้นที่ชายแดนสุโข-ลกบางคนจะมีเครือญาติฝั่งรันเตาปันจิง แต่เมื่อเครือญาติของเขาและเธอไม่ได้ทำการค้า จึงเห็นได้ว่าความสัมพันธ์ของเครือญาติในการค้าชายแดนสุโข-ลกจึงไม่มีบทบาทมากนัก มีเพียงส่วนน้อยเท่านั้นสำหรับความสัมพันธ์ทางการค้า แต่สำหรับความสัมพันธ์ในด้านอื่น ๆ เช่น มิติทางวัฒนธรรม การไปมาหาสู่กันในวันสำคัญต่าง ๆ ก็ยังคงปฏิสัมพันธ์ที่เข้มแข็งอยู่

ความสัมพันธ์ของผู้ค้ารายย่อยชายแดนสุโข-ลพบุรีจะขึ้นอยู่กับตัวแสดงของเครือข่ายที่มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน และหนึ่งในตัวแสดงสำคัญของเครือข่ายการค้ารายย่อยชายแดนคือ คนเก็บค่าคุ้มครอง ที่มีอิทธิพลอย่างมากในการนำเข้า ส่งออกสินค้าชายแดน เนื่องจากการสร้างความสะดวกสบายสำหรับการนำเข้าส่งออกสินค้าชายแดน โดยใช้พื้นที่ระหว่างด่านพรมแดนทั้งสองฝั่งในการจัดเก็บค่าคุ้มครอง เนื่องจากพื้นที่ดังกล่าวเป็นช่องว่างของพรมแดนที่รัฐทั้งสองประเทศไม่สามารถควบคุมด้วยกฎหมายได้ชัดเจน โดยการจัดเก็บจากรถยนต์และรถจักรยานยนต์ที่มีการขนส่งสินค้าเข้าออกระหว่างชายแดนในจำนวน 1 ริงกิต ถึง 2 ริงกิต หรือ 10 บาท ถึง 20 บาทต่อเที่ยวของการขนส่งสินค้า เพื่อต้องการจำกัดและควบคุมผู้ค้ารายย่อยชายแดนในการขนย้ายสินค้าเข้าออกระหว่างพรมแดนไม่ให้มากเกินไปสอดคล้องกับ นฤมล นิราทร (2543) ที่ชี้ว่า เครือข่ายอาจมีลักษณะทับซ้อน หลากหลายมิติในความเป็นเครือข่ายสังคม โดยเฉพาะความเป็นเครือข่ายชายแดนที่มีการซ้อนทับด้วยผลประโยชน์ในการดำเนินชีวิตของกลุ่มคน การทำงานจึงจำเป็นต้องมีเครือข่ายใหม่ๆ อยู่ตลอด เพราะการสร้างเครือข่ายทางสังคม (social network construct) นั้น ต้องการมีเพื่อนในการทำงาน ต้องการมีหมู่ มีพวก มีทรัพยากรในการทำงาน มีรับภาระความเสี่ยงในกิจกรรมร่วมกัน มีความชำนาญเฉพาะด้านในการแก้ไขปัญหา มีความประหยัด และ ต้องการเรียนรู้ประสบการณ์ในการทำงานร่วมกัน รวมไปถึงมีปัจจัยเสริมที่เป็นเงื่อนไขสำคัญ คือ ความเต็มใจที่จะเข้าร่วมเป็นเครือข่าย

ภาพประกอบที่ 2 ลักษณะความสัมพันธ์ของเครือข่ายที่ผ่านการขนส่งทางบก

ดังนั้น ลักษณะเครือข่ายความสัมพันธ์ที่ผ่านการขนส่งทางบก มีลักษณะความสัมพันธ์ทางการค้าที่เป็นทางการ สินค้าส่วนใหญ่ที่เข้ามาเป็นกลุ่มสินค้าที่เป็นสีเขียวที่ไม่เป็นที่อันตรายต่อการนำเข้าภายในประเทศและไม่ใช่ที่ต้องห้ามต่อการส่งออกของประเทศมาเลเซีย เครือข่ายความสัมพันธ์ดังกล่าวจะขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ระหว่างพ่อค้าและเจ้าหน้าที่รัฐในการต่อการประกอบการประนีประนอม และการเห็นอกเห็นใจระหว่างกันในการทำหน้าที่ของตนเอง หรือในบางครั้งความเป็นพื้นที่ชายแดนก็จำเป็นต้องมีอำนาจในความสัมพันธ์ของเครือข่าย เพื่อก่อให้เกิดความสะดวกสบายต่อการดำเนินการค้าชายแดน

บทสรุป

เครือข่ายความสัมพันธ์ทางการค้าของผู้ค้ามลายูรายย่อย โดยมีคนมลายูมุสลิมชายแดนเป็นตัวแสดงสำคัญในการปฏิบัติและการใช้ผลประโยชน์จากชายแดนผ่านการสับเปลี่ยนหมุนเวียนสินค้ามาเลย์ แม้ความเป็นพื้นที่ชายแดนที่ถูกสถาปนาความเป็นรัฐไทย-มาเลเซีย โดยได้กำหนดตัวตนของผู้คนอย่างชัดเจน แต่ด้วยความเป็นผู้คนบริเวณชายแดนที่มีวัฒนธรรม วิถีชีวิตที่ดำเนินอยู่กับการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ชายแดนก็มีอาจปิดกั้น หรือขัดขวางการดำเนินชีวิตของผู้คนในการทำการค้า เพราะเครือข่ายความสัมพันธ์ทางการค้าที่ดำเนินอยู่บริเวณชายแดนไทย-มาเลเซีย คือการเชื่อมร้อยความสัมพันธ์ที่เกิดจากความ เป็นพรรคพวก เพื่อนพ้อง เครือญาติ ที่มีการสั่งสมมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน อีกทั้งระบบอุปถัมภ์ที่เป็นตัวเชื่อมร้อยของความสัมพันธ์ในการสร้างความไว้วางใจของผู้ค้ามลายูรายย่อย ที่เป็นในลักษณะความสัมพันธ์ที่เกิดจากความคุ้นเคยและความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมของชาวมลายูมุสลิม ในฐานะที่คนพูดภาษาเดียวกัน มีวัฒนธรรมเดียวกัน ทำอาชีพในแบบเดียวกัน รวมทั้งมีประสบการณ์เป็นอย่างดีในพื้นที่ชายแดน ทำให้เกิดความเข้มแข็งของเครือข่ายในการให้ความช่วยเหลือและพึ่งพาซึ่งกันและกันต่อการดำเนินการค้าผ่านช่องทางธรรมชาติของพรมแดนไทย-มาเลเซีย ซึ่งมีอาจปิดกั้นในความเป็นพรมแดนทางวัฒนธรรมของชาวมลายูมุสลิมได้ นอกจากนี้การมีลักษณะความสัมพันธ์ทางการค้าที่เป็นทางการ ที่มีความประนีประนอม และการเห็นอกเห็นใจระหว่างกันในการปฏิบัติหน้าที่ในแต่ละตัวของเครือข่ายการค้าชายแดนรายย่อยมลายูมุสลิม แม้แนวคิดเครือข่ายพยายามจะชี้ให้เห็นว่าความสัมพันธ์ทางสังคมที่ไม่มีขอบเขต การเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกเครือข่ายอาจจะมองเห็นและมองไม่เห็นเป็นรูปธรรม แต่สำหรับเครือข่ายความสัมพันธ์ทางการค้าชายแดนพยายามที่จะจำกัดและควบคุมผู้ค้ารายย่อยชายแดนเพื่อไม่ให้เกิดการกระจายตัวของสินค้าและผู้ค้ารายย่อยมากนัก เนื่องจากเครือข่ายดังกล่าวจำเป็นต้องรักษาความเป็นพื้นที่ในปฏิบัติการค้าชายแดนในแต่ละตัวบทบาทของเครือข่ายความสัมพันธ์ทางการค้ามลายูมุสลิมรายย่อยชายแดนไทย-มาเลเซีย

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

การศึกษาลักษณะของเครือข่ายความสัมพันธ์ทางการค้าชายแดนไทย-มาเลเซียในครั้งนี้ ผู้วิจัยในมองในมิติของตัวสินค้ามาเลย์เป็นหลักในการอธิบายความสัมพันธ์ทางการค้าชายแดน เนื่องจากการค้าชายแดนไทย-มาเลเซีย ส่วนใหญ่สินค้าที่เข้ามาขายในพื้นที่สุโขทัย-ลกเป็นสินค้ามาเลย์ ที่มีการนำเข้ามาผ่านช่องทางต่าง ๆ ขณะที่คนมาเลเซียก็มีความสนใจในสินค้าท้องถิ่นชายแดนสุโขทัย-ลกด้วย ซึ่งทำให้เห็นโอกาสของคนชายแดนในพื้นที่สุโขทัย-ลกต่อการพัฒนาผลิตภัณฑ์ และสินค้าท้องถิ่นในการขยายตลาดการค้าชายแดน ทำให้เกิดมาตรฐานเพื่อการรองรับลูกค้าจากเพื่อนบ้าน (มาเลเซีย) เนื่องจากสินค้าและผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ของคนในท้องถิ่นที่ผ่านกระบวนการผลิตจากคนมลายูมุสลิมในพื้นที่ เป็นที่รือรือว่ามีมาตรฐานฮาลาล หรือได้รับความไว้วางใจจากคนมาเลเซียต่อการบริโภค ดังนั้น หน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้อง เช่น เทศบาลเมืองสุโขทัย-ลก พาณิชย์จังหวัด หอการค้าจังหวัด ศูนย์อำนวยการองค์การบริหารส่วนจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศอ.บต.) ควรเข้ามามีส่วนร่วมอย่างจริงจังในพัฒนากลุ่มผู้ค้ามลายูมุสลิมบริเวณชายแดนต่อการผลิตและออกแบบสินค้าท้องถิ่นสู่การเปิดโอกาสในการส่งออกสินค้าท้องถิ่นไปยังประเทศเพื่อนบ้าน เพราะความเป็นคนมลายูมุสลิมในพื้นที่ชายแดนไทย-มาเลเซียมีความเกี่ยวข้องและยึดโยงกับมิติทางวัฒนธรรมของคนมลายูมุสลิมเป็นส่วนใหญ่ ทั้งในส่วนของวิถีชีวิตความเป็นอยู่และวัฒนธรรมในการบริโภคของคนชายแดนทั้งสองฝากฝั่ง

บรรณานุกรม

- กรองทอง สุดประเสริฐ. (2552). ผู้หญิงมั่งคั่งค้าขายไกลถิ่น: จากหมู่บ้านสู่เศรษฐกิจบนบาทวิถี. *วารสารสังคมศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่*, 21(2), 13-35.
- เก็ดถาว บุญปรากฏ. (2551). *ปฏิบัติการในชีวิตประจำวันของผู้ค้ามุสลิมข้ามแดนป่าดงเบซาร์ไทย – มาเลเซีย*. วิทยานิพนธ์ปริญญาตรีบัณฑิต สาขาวิชาโทศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- จักรกริช สังขมณี, บรรณาธิการแถลง. (2559). *พรมแดนของวิถีวิทยา วิถีวิทยาที่พรมแดน*. *วารสารสังคมวิทยามานุษยวิทยา*, 31(1), 2-22
- จักรกริช สังขมณี. (2555). *ชุมชนการค้า กับการสร้าง/สลายเส้นแบ่งพรมแดน: มานุษยวิทยาปริทัศน์*. *วารสารสังคมศาสตร์*, (24)1, 17-61.
- นฤมล นิราทร. (2543). *การสร้างเครือข่ายการทำงาน: ข้อควรพิจารณาบางประการ*. กรุงเทพฯ: โครงการระหว่างประเทศว่าด้วยการขจัดปัญหาการใช้แรงงานเด็ก.
- นุกูล ชื่นพัก นิวัฒน์ สวัสดิ์แก้ว และวรลักษณ์ ลลิตศศิวิมล. (2556). *กระบวนการค้าข้ามแดนชายแดนภาคใต้ไทย – มาเลเซีย*. *บทความวิจัย เสนอในการประชุมชาติใหญ่วิชาการ ครั้งที่ 4*, 239

- พรพันธุ์ เขมคุณาศัย. (2555). *ความสัมพันธ์ของคนชายแดนผ่านเครือข่ายการค้าข้าวข้ามรัฐ กรณีชุมชนนุโระ๊ะ อำเภอเวียง จังหวัดนราธิวาส*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
- ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี. (2545). *ข้ามพรมแดนกับคำถามเรื่องอัตลักษณ์ วัฒนธรรม พื้นที่ และความเป็นชาติ*. *วารสารสังคมศาสตร์*, 15(1), 1-16. เชียงใหม่: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- นิติ ภาวครพันธุ์. (2558). *เรื่องเล่าเมืองไต: พลวัตของเมืองชายแดนไทย-พม่า*. ศูนย์อาเซียนศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ยศ สันตสมบัติ. (2551). *อำนาจ พื้นที่ และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ การเมือง วัฒนธรรมของรัฐชาติในสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แปลนพรีนติ้ง.
- ยศ สันตสมบัติ และคณะ. (2555). *ชนชายแดนกับการก้าวข้ามพรมแดน*. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ยศ สันตสมบัติ. (2555). *ปริศนา เกลิมเผ่า กอนันตกุล (บรรณาธิการ). คนในประสบการณ์ภาคสนามของนักมานุษยวิทยาไทย*. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- สมักร์ กอเข้ม. (2553). *ปฏิภาควาจะของพรมแดนชาติ พันธุ์ และรัฐชาติ ในตลาดเมืองชายแดนแม่สอด*. *วารสารสังคมศาสตร์*, 22(2), 11-51.
- สมักร์ กอเข้ม. (2559). *ความเป็นชายขอบกับการรับรู้ชายแดน: วิวิธวิทยาว่าด้วยพรมแดนศาสนาและชาติพันธุ์ของมุสลิมในค่ายผู้ลี้ภัย*. *วารสารสังคมวิทยามานุษยวิทยา*, 31(1), 122-145.
- อรัญญา ศิริพล. (2553). *ผู้ค้าเงินในชายแดนลุ่มน้ำโขง*. เชียงใหม่: ศูนย์วิจัยและบริการวิชาการ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- อำพา แก้วกำกง. (2558). *ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนชายแดนไทย-กัมพูชาด้านจังหวัดจันทบุรี*. *วารสารเกษตรศาสตร์ (สังคม)*, 36(1), 1- 15
- Boissevain, Jeremy. (1974). *Friends of Friends : Network, Manipulators and Coalitions*. Oxford : Basil Blackwell.
- Laungaramsri, Pinkaew. (2011). Botnam: Puenti, Promthan kub Kumtam Ruang Attalak, Whatthanatham, Puentee lae Kwuam Pen Chat. (In Thai)[Boundary and Question about Identity, Culture, Space and State]. *Journal of Social Sciences*, 15(1), 1-16.
- Sanghamanee, Jakkrit. (2008). *Chaidan Suksa kub Manussayawittaya kham Promdan: Botsamruat Sathanaphab Kobkhet lae Promdan Kwaumru*. (In Thai) [Border Studies and Anthropology of Boundary: Situation Survey, Scope and Knowledge Boundary]. (n.p.)
- Thongchai Winichakul. (1994). *Siam Mapped: A History of the Geo-body of a Nation*. Honolulu: University of Hawaii Press.

Ohmae, Kenichi. (1995). *The End of the Nation State: the Rise of Regional Economics*. New York: the Free Press.

Walker, Andrew. (1997). *The Legend of the Golden Boat: Regulation, Transport and Trade in North-Western Laos*. Doctor's Thesis. Australia: The Australian National University.

Wilson, M. T. and Donnan, H. (Eds.) (1998). *Border Identities Nation and State at Internation Frontiers*. UK: Cambridge.

จากเว็บไซต์

เทศบาลสุโขทัย-โลก. (2554). *ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของเมืองสุโขทัย-โลก*. สืบค้นจาก

<http://www.kolokcity.go.th/kolokdata/datagen.pdf> [เมื่อวันที่ 25 มิถุนายน 2560]

สำนักงานพาณิชย์จังหวัดนราธิวาส. (2558). *มูลค่าการค้าชายแดนจังหวัดนราธิวาส*. สืบค้นจาก

http://www.narathiwat.go.th/narathiwat2015/index.php?option=com_flexicontent&id=287&cid=807&fid=15&task=download [เมื่อวันที่ 25 มิถุนายน 2560]

ข้อมูลผู้ให้สัมภาษณ์

กะณา (ผู้ให้สัมภาษณ์). มุฮำหมัดราฟิร มะเก็ง (ผู้สัมภาษณ์). ที่ตลาดชายแดนรันเตาปันยัง รัฐกลันตัน ประเทศมาเลเซีย เมื่อวันที่ 4 ตุลาคม 2560.

กะตา (ผู้ให้สัมภาษณ์). มุฮำหมัดราฟิร มะเก็ง (ผู้สัมภาษณ์). ที่ตลาดชายแดนสุโขทัย-โลก อำเภอสุโขทัย โกล-ลก จังหวัดนราธิวาส เมื่อวันที่ 13 เมษายน 2661.

กะตา (ผู้ให้สัมภาษณ์). มุฮำหมัดราฟิร มะเก็ง (ผู้สัมภาษณ์). ที่ตลาดชายแดนสุโขทัย-โลก อำเภอสุโขทัย โกล-ลก จังหวัดนราธิวาส เมื่อวันที่ 27 มิถุนายน 2561.

แบมะ (ผู้ให้สัมภาษณ์). มุฮำหมัดราฟิร มะเก็ง (ผู้สัมภาษณ์). ที่ตลาดชายแดนรันเตาปันยัง รัฐกลันตัน ประเทศมาเลเซีย เมื่อวันที่ 13 เมษายน 2661.

แบปา (ผู้ให้สัมภาษณ์). มุฮำหมัดราฟิร มะเก็ง (ผู้สัมภาษณ์). ที่ตลาดชายแดนสุโขทัย-โลก อำเภอสุโขทัย โกล-ลก จังหวัดนราธิวาส เมื่อวันที่ 13 เมษายน 2661.

แบมิง (ผู้ให้สัมภาษณ์). มุฮำหมัดราฟิร มะเก็ง (ผู้สัมภาษณ์). ที่ตลาดชายแดนสุโขทัย-โลก อำเภอสุโขทัย โกล-ลก จังหวัดนราธิวาส เมื่อวันที่ 14 เมษายน 2561.